

► **Ooit de machtige en hypermoderne hoofdstad van Assyrische Rijk**

Nineveh

weggevaagd maar niet verdwenen

Nineveh was een tijdlang de grootste en belangrijkste stad van de wereld. Kilometerslange muren met statige poorten omringden indrukwekkende paleizen, tempels, talloze straatjes, weelderige parken. Van hieruit werd het immense Assyrische rijk bestuurd. De stad werd al in 612 v.Chr. verwoest en was lange tijd onvindbaar voor archeologen. Met een adelaarsblik overzien we de historie van deze recent opnieuw door oorlog beschadigde hoofdstad van een wereldrijk.

▲ Een kleipaneeltje uit het begin van het tweede millennium v.Chr. met een afbeelding van de godin Ishtar. Het voorwerp stamt waarschijnlijk uit het zuiden van Mesopotamië waar deze godin ook werd aanbeden (© RMO, A 1932/7.91).

Wel, wat Nineveh betreft, schipper, dat is lang geleden weggevaagd. Alle sporen zijn verdwenen en het is onmogelijk te raden waar het lag' (Lucianus, 2^e eeuw na Chr.). Nineveh, de machtige hoofdstad van het Assyrische rijk, fascineerde klassieke en oosterse schrijvers, reizigers en geschiedkundigen sinds de verwoesting in 612 voor Christus. Zij schetsen een immense, dichtbevolkte stad met 90 kilometer lange stadsmuren, prachtige paleizen en kolossale standbeelden van goud. Sinds 1842 onderzoeken archeologen de ruïnes van Nineveh, die gelegen zijn aan de oostelijke oevers van de Tigris, vlakbij de moderne stad Mosul in Irak.

Van dorpje tot religieus centrum

Negenduizend jaar geleden stonden er een paar hutjes op de plek waar later de machtige Assyrische koningen hun paleizen bouwden. De nabijgelegen rivier de Tigris en

NINEVEH IRAK

▶ Granieten miniatuurportret uit de 9^e eeuw v.Chr. van een Nieuw-Assyrische koning. Mogelijk Assurnasirpal II (RMO, A 1987/11).

▶ Een portret van een Akkadische koning uit ca. 2300 v.Chr. gevonden in Nineveh. Mogelijk is het de koning Sargon de Grote, zijn zoon Manisjus of zijn kleinzoon Naram-sin. Onder hun macht ontstond het eerste grote rijk in Mesopotamie en vers van Nineveh daarom dit waarschijnlijk hadden de inwoners van Nineveh bewaard. Tijdens de verwoesting van Nineveh in 612 v.Chr. is het opzettelijk beschadigd. Origineel in collectie Irak Museum in Bagdad; kopie in tentoonstelling uit British Museum (Ac61) (BILDAR-CHIV FOTO MARBURG / ALBERT HIRMER / RMGARD ERNSTMEIER-HIRMER).

Opkomst van het Nieuw-Assyrische rijk

Rond 1200 voor Christus begon een belangrijke periode in het Nabije Oosten. Alwaar

andere mogendheden, zoals Egypte en

Babylonie, flink te lijden hadden onder

verslechterende weersomstandigheden en

intrekkende nomaden, bleef het Assyrische

rijk stabiel en machtig. De Assyriers maak-

ten handig gebruik van bestaande contacten

en vulde het machtsvacuüm dat in het

Nabije Oosten ontstond. Veel van het succes

van het Nieuw-Assyrische rijk (ca. 911-612

voor Christus) kan teruggevoerd worden op

beslissingen die eerdere leiders in het Assy-

rische kerngebied hadden gemaakt. Latere

Assyrische koningen beseften dit. Een kope-

ren kop van een Akkadische koning uit ca.

2300 en een obelisk uit de elfde eeuw voor Christus werden nog in de zevende eeuw voor Christus, de hoogtijdagen van Nineveh en het Nieuw-Assyrische rijk, geëerd. Het Nieuw-Assyrische rijk begon echt vorm aan te nemen toen koning Adad-nirari II in 911 voor Christus de troon besteeg. Hij regeerde vanuit de stad Assur, zo'n honderd kilometer ten zuiden van Nineveh, en bouwde in de daaropvolgende jaren het rijk

vruchtbare vlaktes vormden de ideale leefom-

geving voor boeren en veeleiders. Mede door

de gunstige omstandigheden kon Nineveh

rond 4000 voor Christus uitgroeien tot een

belangrijke en invloedrijke handelsstad met

vergaande arbeidspecialisatie en een cen-

traal georganiseerde administratie. Voorwer-

pen, met name rolzels, tonen dat Nineveh

in deze tijd intensief contact had met steden

in het zuiden van Mesopotamie, waaronder

de belangrijke stad Uruk.

Aan het einde van het derde millennium voor

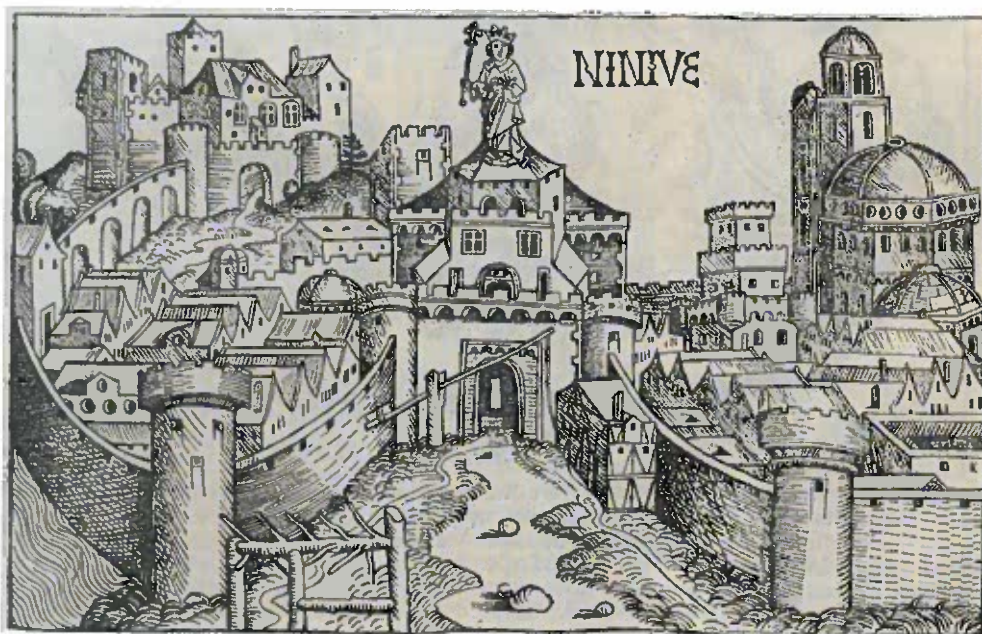
Christus werd in een tempel in Nineveh de

godin Ishtar aanbeden, zo staat vermeld op

kleitabletten. Ishtar was in Mesopotamie een

zeer belangrijke vruchtbaarheidsgodin. De

fundering van haar heiligdom is in Nineveh opgegraven en mat maar liefst 55 bij 106 meter. Met zijn 4,5 meter dikke muren torende deze tempel ver boven de rest van de stad uit. Voor veel Mesopotamische heersers was de stad belangrijk om hun macht en invloed te tonen. Ze wijdde talrijke konings-inscripties aan nieuwe bouwprojecten of religieuze activiteiten in deze tijd; de stad was nu naast een economisch centrum ook een religieus middelpunt geworden en maakte intussen deel uit van het Assyrische rijk.

gestaag uit. Ook zijn opvolgers hadden maar één doel voor ogen: koning zijn van het grootste rijk ter wereld. Er werden steden gebouwd, wegen en irrigatiekanalen aangelegd, en nieuwe militaire strategieën en wapens ontwikkeld.

Grootste stad ter wereld

In 705 voor Christus kwam koning Sennacherib aan de macht nadat zijn vader, Sargon II, niet was teruggekeerd van het slagveld. Sargon II was een aantal jaren eerder begonnen met de bouw van zijn nieuwe hoofdstad Khorsabad, maar Sennacherib had een slecht voor gevoel over dit project. Direct na zijn vaders dood verhuisde hij naar Nineveh. Deze plaats was al duizenden jaren belangrijk, maar Sennacherib maakte er een wereldstad van. Twaalf kilometer muur omsloot het woongebied dat groter was dan alle steden van zijn voorgangers. Nineveh was niet alleen de hoofdstad van het Assyrische rijk, maar ook een symbool van rijkdom en macht. Bezoekers konden de stad met haar monumentale poorten, tempels en paleizen van heel ver zien liggen. Gigantisch grote stieren- en leeuwenbeelden bewaakten de poorten en mochten indringers toch binnenkomen, dan beschermden extra dikke muren de hoger gelegen, koninklijke

▲ Tekening van de stad Nineveh uit het Liber Chronicarum van Harmann Schedel, 1493. In de Middeleeuwen had men nog geen idee hoe Nineveh eruit had gezien en het zou nog eeuwen duren voor de stad werd opgegraven. De stad heeft hier een Europees uiterlijk met kerkjes (© BIJZONDERE COLLECTIES, UNIVERSITEIT LEIDEN, 1402 A5 21.233).

► Tunnelopgravingen in Nineveh onder leiding van de Britse archeoloog Austen Henry Layard. Hij groef tussen 1847 en 1851 grote delen van het paleis van Sennacherib op en bracht de mooiste stenen reliëfs naar het British Museum. Dit schilderij is gemaakt door Frederick Charles Cooper rond 1850 (© THE TRUSTEES OF THE BRITISH MUSEUM, LONDON, 2010.6001.3).

'Nineveh - hoofdstad van een wereldrijk', 20 oktober 2017 t/m 25 maart 2018 in het Rijksmuseum van Oudheden, Rapenburg 28, Leiden, www.rmo.nl

gebouwen. Het paleis van Sennacherib besloeg meer dan zes voetbalvelden. De wanden van de tachtig of meer kamers waren allemaal versierd met stenen reliëfs. Zelfs de toiletten waren netjes afgewerkt met stenen panelen, waarop de daden van de koning waren afgebeeld.

Heel lang kon Sennacherib niet van zijn nieuwe hoofdstad genieten; hij werd in 681 voor Christus vermoord door twee van zijn zonen die ontevreden waren over de keuze van de troonopvolger. Na het bericht over de dood van zijn vader nam de jongere Esarhaddon zijn twee broers gevangen. Hoe het precies met hen afliep, is onbekend, maar waarschijnlijk niet goed.

Esarhaddon was dan wel als troonopvolger benoemd, hij had een hele slechte gezondheid. Er zijn talrijke teksten bekend over wat er allemaal is geprobeerd om de kwade geesten uit zijn lichaam te verdrijven. Desondanks breidde ook hij het Assyrische rijk verder uit en hij trok vanuit zijn hoofdstad Nineveh onder andere naar Egypte om onrusten de kop in te drukken. Tijdens een van deze reizen stierf hij, waarna zijn zoon Assurbanipal hem opvolgde. Onder Assurbanipals leiding werden vanaf 669 voor Christus nieuwe bouwprojecten in Nineveh gestart, paleizen gemoderniseerd

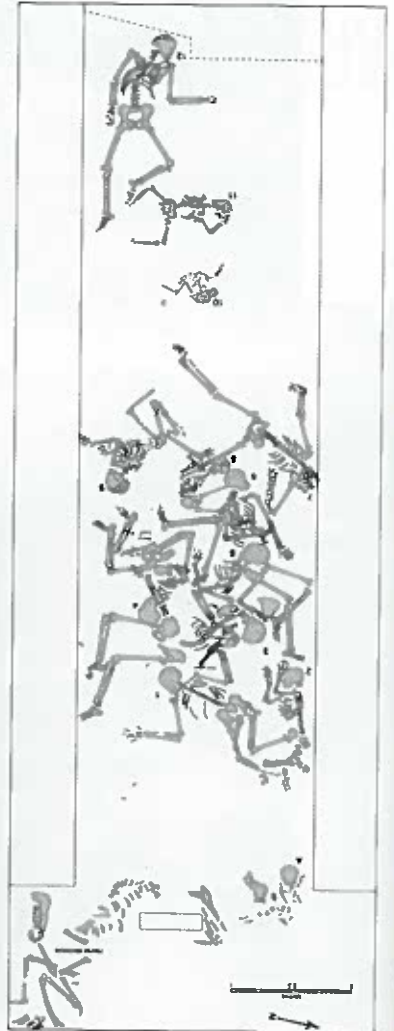
Beroemd maar weggevaagd Ofschoon er niet heel veel was overgebleven van de stad, bleven Nineveh en haar geschiedenis voortleven. De klassieke schrijvers waren het erover eens dat de stad erg indrukwekkend moest zijn geweest, mis- schien wel de grootste en mooiste stad ooit. Maar in hun beschrijvingen overdreven Diodoros van Sicilië en Xenophon de omvang van Nineveh, de stad die in hun tijd al honderden jaren bedolven lag onder het zand. Middeleeuwse schrijvers en vroeger westerse kunstenaars namen deze ideën over. Maar hoe de stad er werkelijk uit had gezien, wist eigenlijk niemand: de Europa- nen stelden zich Nineveh voor als een gemiddelde westerse stad.

Ook de exacte locatie van Nineveh bleef voor westelingen lang onbekend. Verschil- lende reizigers, zoals Carsten Niehbur in de 18^e eeuw, identificeerden de ruïnes op de oostelijke oever van de Tigris als die van Nineveh, maar het zou nog tot 1842 duren

Hoe groot en machtig Nineveh in de zevende eeuw voor Christus ook was, het betekende niet dat de stad het eeuwige leven had. In al die jaren van oorlog en veroverin- gen hadden de Assyriërs veel vijanden gemaakt, niet in de laatste plaats door vaak hardhandig op te treden en soms, zoals bij de Babyloniërs, tegenstanders in hart en ziel te beledigen door religieuze gebouwen kapot te maken. Ergens in de maand mei van het jaar 612 voor Christus trok een coalitie van vijanden, waaronder de Babylo- niërs, op tegen de Assyriërs. Ze wisten dat Nineveh door zijn fantastische verdedigings- werken erg moeilijk in te nemen was en sloegen daarom hun kampen op rond de muren van de stad. Niemand mocht er meer in of uit. In juli of augustus opende een groepje wanhopige inwoners de Halzi poort

Het treurige einde van Nineveh

en uitgebruid, en zoals het een goede Assyri- sche koning betaamt, heeft hij verschillende veldtochten uitgevoerd. Hij is echter vooral bekend geworden door zijn lijdende voor- literatuur en het oprichten van de eerste bibliotheek ter wereld. Assurbanipal liet alle teksten uit zijn rijk verzamelen, zelfs oudere werken. In zijn paleiskamers werden allerlei soorten documenten bewaard, van gewone juridische afspraken tot spannende verhalen over helden en boze monsters.

▲ In 612 voor Christus vonden dertien inwoners de dood bij de verwoesting van de stad. Archeo- logen vonden hun skeletten in de Halzi poort. Deze tekening is gebaseerd op de opgravingssteke- ringen van Eleanor Barbades uit 1989 en 1990.

► Een wandrelief uit het paleis van Assurbanipal waarop twee gevongen vrouwen worden weggevoerd door een Assyrische soldaat, 7^e eeuw v.Chr. Aan de haardracht en kleding van de dames is te zien dat zij uit het zuiden van Mesopotamie komen (© RMO, A 1949/21).

► Fragment van een kleitablet uit de bibliotheek van Assurbanipal, 9^e eeuw v.Chr. De spijlerschrift- inscriptie gaat over astrologische gebeurtenissen met een voorope- lende betekenis. (© NINO, LB 1321).